

Lezing Aart de Kort op 14 september 2019 (Nationale Orgeldag) in Den Haag

Geachte aanwezigen,

Ook van mijn kant een hartelijk welkom op deze Nationale Orgeldag in, wat wij hier noemen, de *stad achtâh de dûhne*.

Hoewel, een stad is Den Haag officieel nooit geweest: nooit stadsrechten, geen vestingbolwerken en geen poorten. Niettemin is de stadse allure onmiskenbaar.

Een speciaal welkom is ook op z'n plaats aan de redactie én de lezers van het maandblad *De Orgelvriend*, dat dit jaar zijn 60e verjaardag viert. Dat is een hele prestatie. Wanneer je oude jaargangen uit de jaren '60 bekijkt, zie je welke enorme progressie er thans is bereikt op het gebied van inhoud en opmaak, niet voor niets het meest gelezen orgeltijdschrift in ons land. Van harte!

De organisatie heeft mij 10 minuten toebedeeld om u wat te vertellen over de Nederlandse orgelgeschiedenis in het algemeen en die van Den Haag in het bijzonder. Dat is eigenlijk onmogelijk. Over de Nederlandse orgelgeschiedenis zijn boekenkasten vol geschreven en de Haagse orgelgeschiedenis neemt zeker 2 volle planken in beslag. In mijn verhaaltje probeer ik de twee onderwerpen min of meer ineen te vlechten.

Ik hoef de meeste aanwezigen hier vast niet uit te leggen wat een pijporgel is en hoe het werkt. Maar waarom is een orgel zo'n bijzonder instrument, excuseert u mij de Haagse uitdrukking, dat mensen er *helemaal wâhs* van zijn, er telkens foto's van maken, die verzamelen (evenals de disposities), er boeken over kopen en het zelf fanatiek bespelen?

Het orgel, en dat is heel belangrijk gegeven, is bij uitstek een Europese **cultuurdrager**. Het vertelt ons over de gewoonten en vaardigheden van een bepaalde cultuur. Een Noord-Duits barokorgel uit 1700 oogt en klinkt totaal anders dan een Portugees orgel uit hetzelfde jaar. Een Italiaans pneumatisch orgel uit 1910 is van een heel andere orde dan een soortgelijk orgel in Engeland. Elk orgel vertelt ons iets over:

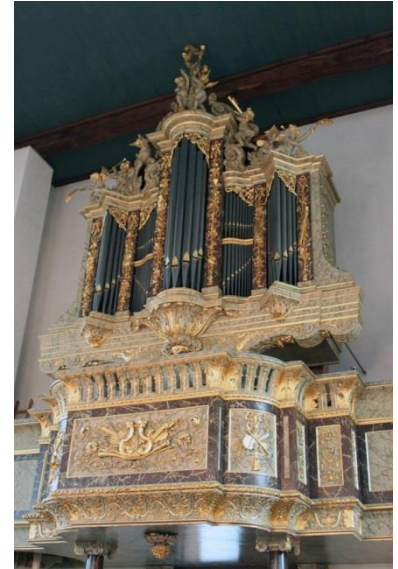
- **bouwkunde** (bijv. de stijl van de orgelkas door de eeuwen heen, plaatsing en bevestiging van orgels in de kerken)
- **ambachtskennis** (beeldhouwwerk, snijwerk, schilderkunst, vergulding/rijkdom)
- **muziekcultuur en religie** (gebruik in de liturgie en muzikale mogelijkheden t.a.v. orgelliteratuur).

Waarom bijvoorbeeld vinden wij in de provincie Groningen zo veel historische orgels? Omdat men op het juiste moment rijk was (aanschaf) en op het juiste moment arm (geen geld om te vernieuwen).

Dat het orgel, oorspronkelijk een werelds instrument, het heeft overleefd is te danken aan de kerken, waar men de waarde van het orgel inzag als begeleidingsinstrument. Alleen het orgel is een instrument dat, door één man of vrouw bespeeld, een grote ruimte kan bedienen. Het gebruik in de Rooms-katholieke eredienst was aan ongeschreven regels gebonden. Het orgel diende de koorzang met een eenvoudige begeleiding. Zo'n koor was geen koor van het formaat oratoriumvereniging maar bestond vermoedelijk uit een groep van 6 a 7 man (of minder), terwijl op de feestdagen een uitbreiding met jongensstemmen (leerlingen van de Latijnse school) mogelijk was. Het repertoire zal Gregoriaans of een variant daarvan zijn geweest, in het gunstigste geval een meerstemmig werk van componisten als Ockegem en Obrecht of composities van plaatselijke grootheden. Een veel gebezigde praktijk, in heel Europa trouwens, was die van de *alternatim*, d.w.z. koor en orgel afwisselend. Bij lange gezangen zoals het Te Deum of Magnificat zong het koor het eerste vers en verder alle oneven verzen, terwijl de organist de even verzen speelde, met veel versieringen of improvisaties. Er zijn in de literatuur nog tal van voorbeelden te vinden: Couperin, Pachelbel, Raison, Cabanilles.

We weten eigenlijk maar weinig over de vroegste orgels in onze kerken en dat is voor Den Haag niet anders. Het Hof van de graven (het Binnenhof) had een eigen kerk, de Hofkapel Sinte Maria ten Hove. Er zijn archiefstukken bekend over reparaties van een orgel en vernieuwing, o.a. door de Utrechtse orgelmaker Peter Gerrits. Van het orgel in de Grote Kerk weten we nog minder, een groot deel van het kerkarchief ging, evenals het orgel, verloren bij een brand in 1539. In 1549 kwam er een nieuw orgel van Cornelis Gerrits en dat orgel werd door Albrecht Kiespenninck uit Nijmegen in 1601 nog weer eens omgebouwd. In 1626 begonnen vader en zoon Van Hagerbeer uit Amersfoort met de bouw van een orgel met Hoofdwerk, Rugwerk en Pedaal van 23 stemmen. In 1768 tenslotte werd het met een bovenwerk uitgebreid door Gerard Steevens, de eerste orgelmaker die nu eens uit Den Haag zelf afkomstig was, althans dáár zijn werkplaats had.

De kerk van het Dominicanenklooster, waar we nu aanwezig zijn, was inmiddels, na dienst te hebben gedaan als paardenstal en klokkengieterij, ook in gebruik als protestantse kerk (zelfs als dé kerk van de contra-remonstranten, en dit terwijl Johan van Oldebarnevelt naast de kerk woonde!) en kreeg in 1680 een orgel, vermoedelijk gemaakt door Stephanus Cousijns. In de 19e eeuw is dit orgel vervangen, maar de kas is nog steeds te bewonderen in de Herv. Kerk van het Brabantse stadje Woudrichem. [Foto : Michiel van 't Einde]

Een stapje terug in de tijd: rond 1560, begon het te rommelen in Noord-Europa: de Reformatie. De Synode van Emden in 1571 betekende de stichting van de Nederduits Gereformeerde Kerk. De Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden verklaarde haar als publieke (staats)kerk. Dat ging, zoals we weten, niet zonder slag of stoot. Den Haag kon zich strategisch gezien, het was immers geen vestingstad, moeilijk verweren tegen zowel inkomende protestanten als Spaansgezinden.

Niettemin vond de Haagse Beeldenstorm in 1566 plaats en deze veroorzaakte veel schade. In 1574 werd dan de Grote Kerk bestemd voor de Nederduits Gereformeerde eredienst. Of het orgel daar meteen rol kreeg, is de vraag. Er was namelijk in de Republiek nogal wat onenigheid over het orgelgebruik. De wat meer rechtlijnige calvinistische dominees vonden het orgel nog te veel associaties oproepen met de *paapse gewoonten* en noemden het wel *Satans Fluytenkast*. Het was de beroemde diplomaat, schrijver en musicus Constantijn Huygens die het een kleine eeuw later opnam voor het orgelgebruik met zijn boekje *Ghebruyk of onghebruyk van het orgel*. Het duurde even voordat Huygens zijn gelijk kreeg, maar daarna is het orgel niet meer weggeweest uit de kerk.

Voor de katholieken in het Zuiden veranderde er na de Reformatie niet veel. De alternatimpraktijk sudderde nog wat na en allengs werden er ook meerstemmige missen gezongen met orgel én andere instrumenten. De orgels in de Zuidelijke Nederlanden moesten het niet van hun kracht hebben (er hoefde geen massale samenzang begeleid te worden) maar van hun veelkleurigheid. Prachtige voorbeelden vinden we nu nog in de orgels van Le Picard, Binvignat en de familie Van Peteghem.

Voor de katholieken in Den Haag was het natuurlijk wél een grote verandering, al had men hier het geluk dat op het grondgebied van de diplomaten uit Spanje, Portugal en Frankrijk kapellen te vinden waren waar men enigszins veilig ter kerke kon gaan.

Was de leer van Calvijn en de beperking tot de Geneefse psalmen bepalend voor de protestantse Republiek, toch hadden ook de Lutheranen in Den Haag en andere steden hun plek gevonden al was dat aanvankelijk ook in schuilkerken. In Den Haag ging men pas in 1751 over tot de bouw van een grotere kerk, op de plek van de vorige veel kleinere schuilkerk. In 1762 kreeg het een groot orgel, toen het

grootste van Den Haag, van de Utrechtse bouwer Johann Heinrich Hartmann Bätz. Op dit orgel was Feike Asma van 1943 tot 1965 organist en door zijn vele concerten en plaatopnamen is dit orgel toch wel één van de bekendste en meest geliefde van Nederland geworden. [Foto: Maarten Rog]

Orgelmaker Bätz leverde goed werk en was lang niet alleen actief in Utrecht. Naast Den Haag bouwde hij ook fraaie en monumentale orgels voor o.a. Gorinchem en Zierikzee. Het bedrijf was succesvol en kon met een gerust hart worden overgegeven aan de volgende generaties Bätz. Na het overlijden van de laatste Bätz nam meesterknecht en vennoot Chr. Gottl. Fr. Witte het bedrijf over en vervolgens diens zoon Johan Frederik. De laatste bouwde in 1882 in de Haagse Grote Kerk zijn grootste instrument, met 55 stemmen, mechanische tractuur en Barkerhefboom.

Het is aardig om te zien dat juist in de 19^e eeuw in Nederland orgelbouwerfamilies aan het werk zijn die ook landelijk opereren. Een goed voorbeeld is de familie Van Dam, in 1776 begonnen in Groningen, daarna gevestigd in Leeuwarden tot 1926! Denken we ook aan de drie generaties Smits uit het nietige Brabantse dorpje Reek.

Vanaf 1818 tot 1925 leverden zijn fraaie instrumenten met evenzo fraaie orgelkassen in Brabant, Gelderland maar ook in Noord-Holland. Orgelmakers waren niet meer zo afhankelijk van hun regio. Voorheen waren er echte orgelbouwerssteden, zoals Leiden (Duyschot, Assendelft, Mitterreither, Van Arkel, Lohman, Van Gelder, Van Leeuwen en Bik) of Gouda (met Hendrik Hermanus Hess, vader en zoon Schmidt, Johan Caspar Friederichs en Gabry). De mogelijkheden voor reizen per trein en via het water namen ook toe en de Industriële Revolutie vereenvoudigde ook in de orgelbouwerij de productieprocessen. De katholieke orgelmakerij Maarschalkerweerd (voortgekomen uit de fa. Bätz) bereikte op die manier een grote productie; soms werden pijpen, speeltafels en kleinere onderdelen in Frankrijk of Duitsland besteld. Hun orgels zijn te vinden in kerken in heel Nederland.

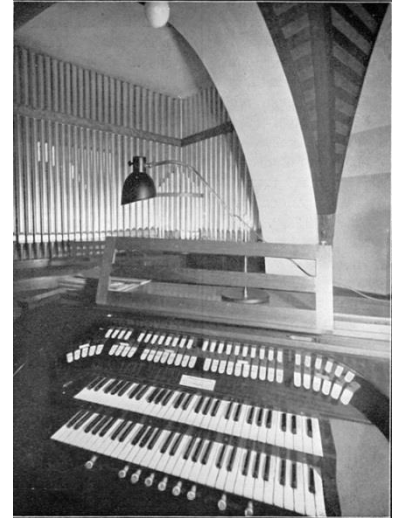
Einde 19^e eeuw deden zich grote veranderingen voor in de orgelkunst. De voorkeur ging uit naar orgels met een brede, dragende klank: veel 8^e-registers tegen weinig Mixtures e.d. Dat leverde met name bij grotere instrumenten problemen t.a.v. de bespeelbaarheid op. Het was de Duitser Eberhard Friedrich Walcker die mag genoemd worden als de *vader van de pneumatiek in de orgelbouw*. De pneumatiek (energie door luchtdrukverplaatsing) gaf een lichte speelaard en bood mogelijkheid tot allerlei speelhulpen, zoals vooraf vastgestelde registraties, de zgn. vaste combinaties. Dát, én de mogelijkheid om de klaviatuur los van het orgel op te stellen, viel in goede aarde bij met name de R.-k. dirigenten en organisten. Zo kon één man veel gemakkelijker spelen én dirigeren.

Inmiddels was het natuurlijk begin 19e eeuw dankzij Koning Willem I voor de katholieken weer mogelijk geworden, onder bepaalde voorwaarden, hun eigen gebouwen op te richten. Vanuit de oude diplomatenkerkjes ontstonden in Den Haag nu drie grote kerken in classicistische stijl: de Teresiakerk, de Willibrorduskerk en de Antonius & Lodewijkkerk, ook wel Boskantkerk genoemd. De Willibrorduskerk (foto, gesloopt eind jaren '60) kreeg een groot orgel van Kam & van der Meulen, de Teresiakerk in 1851 een bijzonder 3-klaviersorgel van Loret en de Boskantkerk (in 1945 verwoest) in 1870 een orgel van Rütter uit Kevelaer. Alleen het Loret-orgel is dus gespaard gebleven, al is het in 1924 ernstig verminkt door Van den Bijlaardt en is het al vele decennia in onbespeelbare toestand. Hier is nog een wereld te winnen!

Den Haag was inmiddels fors aan alle kanten uitgebreid en al die wijken hadden kerken nodig, niet alleen Hervormde en Katholieke maar nu ook Gereformeerde. De Leidse orgelmaker Van Leeuwen had een goede klandizie aan de Herv. Gemeente en leverde 2-klaviers orgels met mechanische en later ook pneumatische tractuur. In de Gereformeerde kerken duikt wat vaker de naam op van de Rotterdamse firma Valckx en Van Kouteren. En voor de katholieke parochiekerken is er welhaast een monopolie voor de firma Vermeulen uit Alkmaar, op de voet gevolgd door plaatsgenoot Pels.

Toch begint er ook in Nederland een nieuwe wind te waaien, een wind die eerder al Scandinavië, Duitsland en de Elzas had aangedaan. Men bezint zich op het wezen van het orgel: de bloeiperiode van het orgel lag in de Barok, kunnen we ons daar niet wat meer op oriënteren? Er zijn wat dat betreft al genoeg aansprekende voorbeelden in Denemarken en Duitsland. Een voorzichtige poging tot vernieuwing levert in 1936 de firma Pels met hun nieuwe orgel voor de kapel van het R.K. Ziekenhuis St. Joannes de Deo, een orgel met elektrische sleepladen en 22 stemmen. [foto Pels & Van Leeuwen] In dit orgel is weer ruimte voor een goede mixtuur, aliquoten en kortbekerige tongwerken. Het orgel is overigens, na de grote vernieuwing van het ziekenhuis, in 1981 gesloopt. Enige registers konden nog een plek vinden in een Pelsorgel in Leiden.

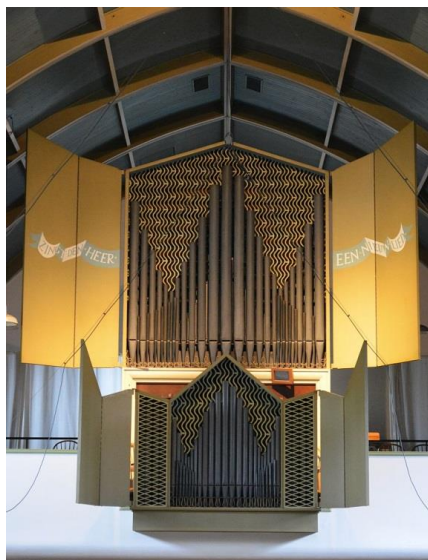
In 1937 kreeg de nieuwe Houtrustkerk van de Vrijzinnig Hervormden een nieuw orgel (foto links). Initiator hiervan was de eigen organist Aart Smink. Deze was goed op de hoogte van wat er zich in de orgelwereld afspeelde. Hij wenste een modern orgel van de firma Klais. Dat kwam er uiteindelijk: drie klavieren, pedaal en 28 stemmen. Uiteindelijk was het een gezamenlijk product van de firma's Klais en Flentrop! In 1955 zou Klais nog een keer in Den Haag zijn, nu voor de bouw van een 2-klaviers orgel met 21 stemmen voor de aula van het Segbroekcollege. Dit orgel is trouwens ook al jaren onbespeelbaar.

Over buitenlandse orgelmakers gesproken: gaat u in de Lutherse Kerk ook luisteren naar het fraaie 18^e eeuwse Italiaanse positief in middentoonstemming, sinds 1982 eigendom van het Haags conservatorium en vermoedelijk het oudste orgel in Den Haag.

Na 1945 ontstond er weer een bouw golf in Den Haag en ook de Atlantikwal en het bombardement van 1945 op de wijk Bezuidenhout had de nodige schade aangericht. Voor de aanleg van de Atlantikwal waren twee kerken gesloopt, één daarvan was de Duinoordkerk. Deze kerk was het geesteskind van ds. Creuzberg uit IJmuiden. De man was zeer gegrepen door een liturgische vernieuwingsbeweging in Engeland en liet zijn kerk in IJmuiden door de Engelse architect H.W. Forsyth ontwerpen. Toen Creuzberg werd beroepen in Den Haag lukte het hem hier eenzelfde kerk te doen bouwen, ook door Forsyth. Het orgel, van de firma Franssen uit Roermond (foto), vond een plaats in een nis terzijde van het koor, zoals je dat ook vaak in Engelse dorpskerken ziet. Toen de kerk werd afgebroken heeft men in alle haast de inventaris in veiligheid gebracht in de kelders van het Vredespaleis. Het orgel leek te zijn verdwenen, totdat enkele jaren terug werd ontdekt dat pijpen van dit orgel in 1959 zijn gebruikt bij de bouw van een nieuw orgel door Pels in de Willibrorduskerk te Waalre. Na de oorlog is de Duinoordkerk niet heropgebouwd maar kreeg de Duinoordgemeente onderdak in deze kerk, en nu nog ziet u hier de fraaie preekstoel, het apostelraam, de avondmaalstafel en het grote mozaïek.

Niet ver van waar ooit de Duinoordkerk stond, werd na de oorlog, in 1955, de Zorgvlietkerk gebouwd. De organist van de kerk, Willem Talsma, en adviseur Cor Edskes waren op het spoor gekomen van een jong Duits orgelmakersduo, Jürgen Ahrend en Daniel Brunzema. Zij mochten een mechanisch orgel bouwen van drie klavieren met pedaal en 26 registers, incl. horizontale trompet. Jammer genoeg is de kerk al weer lang geleden gesloten en is dit orgel in 2017 geplaatst in de katholieke parochiekerk van Loga, Noord-Duitsland.

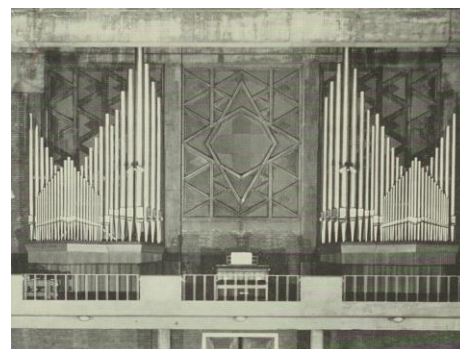

Een ander opmerkelijk mechanisch orgel bouwde Mense Ruiten voor de Maranathakerk: hoofdwerk, rugwerk en pedaal en een orgelfront met luiken. Bovendien, herinnerend aan de orgels van Hinz, een klavierindeling waarbij het rugwerk wordt bespeeld op het tweede klavier! [Foto: Piet Bron]

In de nieuwgebouwde gereformeerde kerken was sprake van een zeker dualisme. Enerzijds werd geopteerd voor degelijke mechanische instrumenten, anderzijds kregen sommige kerken een veel onderhoud vergend elektro-pneumatisch orgel.

In die tijd drukte de Rotterdamse organist Dirk Jansz. Zwart een behoorlijk stempel op de orgelbouw in de Gereformeerde kerken. Hij werd vaak gevraagd als adviseur en kon goed overweg met de orgelbouwer Verschuieren uit Heythuysen. Het is aan Zwart te danken dat zo veel gereformeerde kerken, niet alleen in Den Haag maar ook in de rest van West-Nederland, de beschikking hebben over degelijke en kloelike mechanische orgels van Verschuieren. "Dirk Jansz. Zwart als orgeladviseur", misschien nog eens een aardig onderwerp voor een studie.

In de nieuwe R.-k. kerken bleef de elektro-pneumatiek nog steeds populair. In de Dekenale St. Jacobuskerk had Vermeulen, Alkmaar een groot 3-klaviers orgel gebouwd en er zouden nog meer tamelijk neutraal klinkende Vermeulen-orgels in de stad volgen. Een gunstige uitzondering in het katholieke orgelbestand waren de Pelsorgels in de kerk van OLV van Goede Raad en de H. Pauluskerk [foto hiernaast], het orgel dat vele jaren werd bespeeld door Folkert Grondsma, maar dat ook al weer weg is uit deze stad.

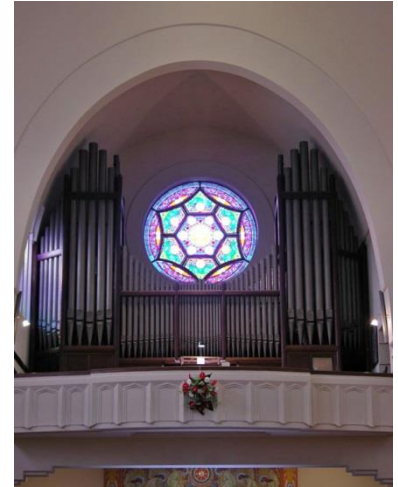

In veel nieuwgebouwde protestantse kerken verschenen ook mechanische orgels met zgn. kistjesfront, net zo rechthoekig van vormgeving als van klank. Pas rond 1970 veranderde er iets. In 1971 kreeg de Grote Kerk een nieuw orgel van Metzler en kreeg de v.m. Herv. Julianakerk een nieuw orgel van Vierdag, Enschede. Bij beide orgels bleek er sprake van een trendbreuk. Nog steeds was de inspiratie onmiskenbaar Noord-Duits barok, maar in de aanspraak en vocaliteit van met name de prestanten en tongwerken klonk een veel milder en meer verzadigd geluid. Het orgel van de Julianakerk is later overgeplaatst naar de Bethlehemkerk en beide orgels zijn monumenten van onze tijd.

Dan was er ook nog het orgel in de Hervormde Prinses Julianakerk in Scheveningen. Onder advies van Klaas Bolt werd hier in 1973 door de fa. Gebr. Reil uit Heerde een geheel nieuw orgel gemaakt. Het orgel werd een kopie van het Schnitgerorgel uit Uithuizen (Gr.). Het baarde veel

opzien in de pers, al contrasteerde het fraaie orgelfront enorm met de zakelijke en nietszeggende architectuur van de kerk. Bovendien moest het orgel het afleggen tegen de gortdroge akoestiek van de ruimte. De eigen organisten waren ook niet te spreken over de Werckmeister-stemming. Jaren later, in 2000, werd het orgel door een andere orgelbouwer omgestemd naar gelijkzwevend.

Zijn er nog meer bijzonder orgels in Den Haag? Zeker, een aantal ervan is vandaag te horen en te zien: het grootste orgel van de stad: het symfonische Adema-orgel in de St. Jacobuskerk, het Garrels-orgel van de Oud-katholieke Kerk en het Cavallé-Coll-orgel van de Waalse Kerk, evenals het eerlijke Marcussen-orgel hier in de Kloosterkerk. Maar er zijn meer parels: een opvallend fraai geïntoneerd orgel uit 1959 van Theo Strunk in de zaal van het Apostolisch Genootschap, het Steevens/Lohman-orgel in de Oude Kerk van Scheveningen en het Reichner-orgel in de oude Abdijkerk van Loosduinen. En een heel fraai en overweldigend Vermeulen-orgel uit 1927 is te vinden in de Antonius Abtkerk, ook in Scheveningen. [Foto: Piet Bron]

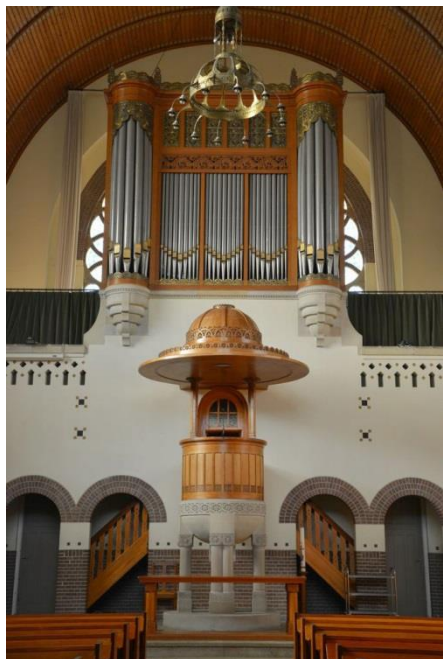
Curiosa hebben we ook: het vroegere huisorgel van organist/componist Joop Schouten, een werkstuk van André de Swaaf en de fa. Pels, thans als koororgel opgesteld in de Agneskerk. Dit is een zeer uitgebreid unitorgel met pijpwerk gemaakt van lood, moeilijk in vorm te houden, makkelijk om te maken.

We hadden ooit een zeer fraai mechanisch 2-klaviersorgel van de fa. Vermeulen te Weert, in 1983 gemaakt voor de kerk van de Martelaren van Gorcum. Toen ook deze kerk sloot, werd het orgel opgeslagen in een andere gesloten kerk, Deze kerk werd gekraakt door illegalen en de orgeldelen werden ter plekke verbouwd tot nachtkastje e.d. Van het orgel bleef niets heel! Heel jammer, omdat er van elders in het land al belangstelling was getoond om dit orgel over te nemen...

Maar nu iets anders: allemaal leuk en aardig die praatjes over orgels en orgelbouwers, maar het orgel is, laten we dat niet vergeten, slechts een **medium** voor dat waar het echt om moet gaan: **de orgelmuziek**. Wat dat betreft heeft het ons hier nooit ontbroken aan orgelconcerten. Op het oude Witte-orgel van de Grote Kerk werd regelmatig geconcentreerd door de eigen organisten Johan de Zwaan en Adriaan Engels en, al eerder gememoreerd, ook in de Lutherse Kerk was sprake van een rijke concerttraditie. In de 70er jaren werd het orgel van de Houtrustkerk ontdekt als medium voor het vertolken van met name Franse muziek. In de Jacobuskerk was Jan van Spronsen (oud-redacteur van *De Orgelvriend*) met organist Jan Schmitz jarenlang actief als concertorganisator onder de naam Artifex. Grote namen werden uitgenodigd: Jean Langlais, Jeanne Demessieux, Walther Schuster enz. en vervolgens leverde dat Jan Schmitz weer concerten in het buitenland op. Zo ging dat toen, zo gaat dat nog steeds. Inmiddels worden de orgelconcerten in de Haagse binnenstad al weer vele decennia gecoördineerd door het Haags Orgel Kontakt, zijn er wekelijks concerten in de Gotische Zaal en zijn ook de orgels van de Bethlehemkerk en het Franssenorgel van de Elandstraatkerk regelmatig in concerten te horen.

Veel Haagse orgelcomposities zijn er niet, althans niet als we het vergelijken met de productie van bijv. Haarlem (Bijster, Kee, Mul, Andriessen, de Klerk) . Natuurlijk is er veel muziek geschreven, van goede kwaliteit, voor de protestantse eredienst. Ik noem in dit kader Adriaan Schuurman, Adriaan Engels, Folkert Grondsma, Ben Fey en Bernard Renooij. Concertante muziek kennen we van o.a. Joop Schouten, Marius Monnikendam (foto), Han van Koert, Jaap Vranken, Kees van Baaren, Otto Ketting, Léon Orthel en Ary Verhaar.

Het is u misschien net opgevallen, maar dit hele orgelverhaal ging over **kerkorgels**. Er hebben wel orgels op andere plekken gestaan, bijv. het Astatheater (orgel thans in Steenwijk), of het Gonzalez-orgel van het oude conservatorium, dat in 20 jaar compleet kapot werd gestookt. U bent op weg hierheen wellicht langs een enorme bouwput gelopen, vlakbij het stadhuis. Hier wordt een groot nieuw cultuurcentrum gebouwd, een onderkomen voor het KC, het Residentie Orkest en het Ned. Dans Theater. Uiteraard komt er een grote concertzaal. Komt daar een zaalorgel in dat tevens een lesinstrument voor het conservatorium kan zijn? Welnee, het is niet eens meegenomen in het ontwerp. Heel tragisch, wellicht een voorbode van het verdwijnen van de studie hoofdvak orgel aan het KC. Hoe dan ook, ook al is er de afgelopen 100 jaar enorm veel moois verdwenen, we houden ons vast aan een paar lichtpuntjes, zoals deze Orgeldag, de wederopstanding van het orgel in de Nieuwe Kerk en de spoedige restauratie van het 3-klaviers Van Dam-orgel in de Nieuwe Badkapel te Scheveningen. [Foto: Piet Bron]

Ik wens u een fijne en inspirerende dag!

Aart de Kort